

מפגש מס' 14

דף למנחה

שמות ל"א-ל"ה

תוכן הפרקים שנלמדו השבוע

פרק ל"א - מינוי חכמי הלב וציווי על שביתת המלאכה בשבת

פרק ל"ב - חטא העגל

פרק ל"ג - משא ומתן על שכירת ה' בישראל

פרק ל"ד - מעמד הלוחות השניים

פרק ל"ה - משה מצווה את העם על הקמת המשכן

לימוד מעמיק

בעקבות מה זכו ישראל במשכן?

הקדמה

עוד לפני חטא העגל, ממש אחרי מעמד הר סיני, מתכנן ה' לשלוח מלאך שייקח את העם מחורב אל ארץ כנען בבטחה: הַגֵּה אֲנִי שְׁלַח מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ לְשַׁמְרֶךָ בְּדֶרֶךְ וְלְהַבְיָאֲךָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הִכְנֵיתִי (כ"ג, כ). שליחת המלאך מתוארת בהמשך כתחליף להשראת השכינה: וְשַׁלַּחְתִּי לְפָנֶיךָ מַלְאָךְ וְגִרְשֵׁתִי אֶת־הַכְּנַעֲנִי הָאֹמְרִי וְהַחֲתִי וְהַפְּרִזִי הַחַיִּי וְהַיְבוּסִי: אֶל־אָרֶץ זָבַת חֶלֶב וְדָבָשׁ כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ כִּי עֲסִקְשָׁה־עַרְףְּ אֶתְּהָ פְּוֹאֲלֶךָ בְּדֶרֶךְ (ל"ג, ב-ג). עם זאת, רק מעט אחרי כן הוא מצווה את משה לקחת מהעם תרומה לטובת הקמת משכן בתוכם: וַעֲשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשִׁכְנָתִי בְּתוֹכְכֶם (כ"ה, ח). מה היחס בין שתי התוכניות הללו? כיצד זכו ישראל לבסוף בהשראת שכינת ה' בתוכם?

תוכנית א - המלאך

לימוד בקבוצות

ראשית, קראו את התיאור של תוכנית שליחת המלאך לפני העם: שמות כ"ג, כ-לג.

שימו לב, היכן יהיה ה' בעצמו על פי התיאור הזה, וכיצד ישפיע על גורל העם ויסייע להם בכיבוש הארץ? כיצד יבוא לידי ביטוי הקשר המיוחד של עם ישראל עם ה'?

התמקדו במצוות שנצטוו ישראל עד כה, ונסו לתאר את אורח חייו של עם ישראל בארץ כנען על פי התוכנית הזו.

בניגוד למתרחש למעשה, העתיד שמתאר ה' בסופה של פרשת משפטים איננו כולל השכנת שכינה בישראל על ידי משכן. במקום זאת ה' מתחייב לשלוח לעם ישראל עזרה 'מרחוק'. בתחילה יהיה זה 'מלאך' שינחה אותם מהר חורב אל עבר ארץ כנען: הַגֵּה אֲנִי שְׁלַח מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ לְשַׁמְרֶךָ בְּדֶרֶךְ וְלְהַבְיָאֲךָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הִכְנֵיתִי (כ"ג, כ); ובהמשך

את 'אימתו' ואת 'הצרעה' שיטפלו בעמים היושבים בארץ: את אימתי אשלח לפניך והמתי את כל העם אשר תבא בהם ונתתי את כל איביך אליך ערף. ושלחתי את הצרעה לפניך וגרשה את החוי את הפנעני ואת החתי מלפניך (כ"ג, כז-כח).

בהתאם להנחה שה' לא יוליך את העם אל הארץ אלא באמצעות מלאך, מצורפת גם האזהרה המתאימה לעם, שלא יתפתו לעבוד את אלהי העמים הנוכחים בארץ: לא תשתחוה לאלהיהם ולא תעבדם ולא תעשה כמעשיהם כי ה'ם תהרסו וישברו וישברו מצבתיכם. ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימך והסרתי מחלה מקרבך (כ"ג, כד-כה). כמו המצבה שעשה יעקב בבית אל, מצבות הפולחן באות לסמן נקודה גיאוגרפית ספציפית שדוקא בה האל שוכן על הארץ - מהנורא המקום הזה אין זה כי אסר'בית אלהים... והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלהים (בראשית כ"ח, יז-כב). לעומת זאת, ה' מלמד את העם שלא להגביל את נוכחותו לנקודה אחת על הארץ, ויש לעבוד אותו ללא גבול שכזה (גם כאשר יוקם המשכן - ניתן דגש על כך שהוא נייד ועראי, ולא מוגבל גיאוגרפית).

הפסוק כאן אמנם איננו מפרט את הדרך לעבוד את ה', אבל השלמה לכך נמצאת כבר קודם לכן, מיד לאחר מעמד הר סיני: ויאמר ה' אל משה כה תאמר אל בני ישראל אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם. לא תעשוני אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם. מִזְבַּח אֲדָמָה תַעֲשֶׂה לִי וְזִבְחֶת עָלָיו אֶת עֲלֹתֶיךָ וְאֶת שְׁלֹמֶיךָ אֶת צֹאנֶיךָ וְאֶת בְּקָרְךָ בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲזַכִּיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבְרַכְתֶּיךָ (כ', יט-כא) רגע לאחר המעמד המפעים על ההר, ה' מבקש ממשה להדגיש לעם כי ההתגלות הזו צריכה להזכיר להם את העובדה שה' בשמיים ולא מוגבל על הארץ. משום כך - אל להם לנסות לעבוד אותו על ידי אמצעים גשמיים שממקדים ומגבילים לכאורה את קיומו למקום אחד, או לצורה ארצית אחת: לא תעשוני אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם (כ', כ): לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים ממעל ואשר בארץ מתחת ואשר בארץ במים מתחת לארץ (כ', ד). במקום זאת, יכולים ישראל להזמין את ה' אליהם לכל מקום על ידי בניית מזבח וקריאה בשמו, ממש כמו שעשו האבות: ויבן שם מזבח לה' ויקרא בשם ה' (בראשית י"ב, ח).

על פי התוכנית הזו, אם כן, הקשר בין ה' לישראל אינו תלוי בחומר או במקום. אלהים צופה על המציאות הארצית מן השמיים, ומשפיע ברכה בכל מקום בו יעמוד ישראלי ויזכיר את שמו על המזבח: בְּכָל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֲזַכִּיר אֶת שְׁמִי אָבוֹא אֵלֶיךָ וּבְרַכְתֶּיךָ (כ', כא). במקביל ל: ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימך והסרתי מחלה מקרבך (כ"ג, כה). במקום עבודת המצבות שמרמזות על נוכחות מוגבלת של האל בארץ, בני ישראל מצווים לעבוד את ה' השוכן בשמיים ללא הגבלה, ולזכות בשל כך בברכה כללית של בריאות ופרנסה.

ציווי המשכן וחטא העגל

עם התוכנית הזו מתחיל טקס כריתת הברית בין ה' לישראל תחת הר סיני בפרק כ"ד, וזה מה שיודעים העם כאשר עולה משה אל הר סיני לארבעים יום. רק אז, על ההר, מחדש פתאום ה' למשה רעיון אחר - בניית משכן ה' בתוך עם ישראל: וידבר ה' אל משה לאמר. דבר אל בני ישראל ויקחו לי תרומה מאת כל איש אשר ידבנו לבו תקחו את תרומתי... ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם (כ"ה, א-ח) (ראו פוסט מאת חנן פורת). החידוש הזה הוא מעין מתנה שה' מתכנן לעם בהפתעה, אך הוא גם תלוי מאוד ברצונו של העם בכך - כל בניית המשכן מבוססת על התורמים מנדבת ליבם, ולכן אם העם לא יתרום - לא יבנה המשכן. מכאן עולה שהמשכן אינו תנאי בסיסי ראשוני לקשר בין ה' לישראל, אלא הצעה לקחת את הברית הזו צעד אחד קדימה ולבסס אותה על ידי הזמנת ה' לשכון עם העם על הארץ. ההצעה הזו כמובן תלויה במידת רצונם של העם. האם הם רוצים שה' ישכון בתוכם? (ראו פוסט מאת הרב יובל שרלו)

העם שנמצא בתחתית ההר איננו יודע על ההצעה הזו עדיין. לאחר שעברו ארבעים יום ומשה לא חוזר מההר, הם מחפשים פתרון: וירא העם כי ביש משה לרדת מן ההר ויקהל העם על אהרן ויאמרו אליו קום עשה לנו אלהים אשר ילכו לפנינו כי זה משה האיש אשר העלנו מארץ מצרים לא ידענו מה היה לו (ל"ב, א). המפרשים התלבטו בהבנת הפסוק הזה. האם העם התכוון להחליף את משה עצמו, או את אלהים? ואולי לא זה ולא זה?

אמנם הם מסבירים את הצורך בעשיית העגל בכך שמשה כבר לא איתם, אבל מבט בוחן בפסוק מראה שהם לא חשבו שהעגל יחליף את משה. בעוד בקשתם היא לעשות 'אלהים', הם מקפידים להדגיש שמשה היה רק 'האיש', ולא אלהים. בהתחשב במה שלמדנו על התוכנית להגעת העם לארץ, מובן שהעם המתין בהר סיני להגעתו של

מלאך אלהים שילוה אותם אל עבר ארץ כנען. במקומות רבים במקרא נקראים המלאכים 'אלהים': כך במפגש יעקב עם האיש בפנואל: ויקרא יעקב שם המקום פְּנִיאל כִּי רָאִיתִי אֱלֹהִים פְּנִים אֶל פְּנִים וַתִּנְצֵל נַפְשִׁי (בראשית ל"ב, לא); או לאחר המפגש של הורי שמשון עם מלאך ה': וְלֹא יָסַף עוֹד מִלֵּאךְ ה' לְהִרְאֶה אֶל מְנוּחַ וְאֵל אֲשֶׁתוֹ אִי יָדַע מְנוּחַ כִּי מִלֵּאךְ ה' הוּא. וַיֹּאמֶר מְנוּחַ אֶל אֲשֶׁתוֹ מוֹת נָמוּת כִּי אֱלֹהִים רָאִינוּ (שופטים י"ג, כא-כב). גם כאן ייתכן שלכך מתכוונים העם. להבנתם, משה הוא זה שהיה צריך להביא אליהם מלאך שיקח אותם לארץ. כעת כאשר משה חסר, הם מבקשים במקום זאת מאהרן שידאג להם לאלהים כזה שילך לפנייהם (ראו [פוסט מאת הרב מנחם ליבטאג](#)).

אמנם לא בטוח שזה מה שאהרן מנסה ליצור בשבילם. אהרן מבין שהעם דורש נוכחות אלהית איתם בארץ. לכן, הוא מעלה רעיון שדומה מאוד להצעת המשכן של ה' - הוא אוסף מהעם תרומת זהב, ומכין ממנה 'מסכה'. המסכה איננה פסל רגיל, היא לא אמורה לייצג את האל עצמו, אלא לשמש מעין מסך חלול שבתוכו ניתן להציב את הפסל. באופן דומה אפשר להבין כי אהרן מנסה ליצור מסכה כזו שתשמש כמקום שה' יוכל לשכון דרכו, בתוכו, באופן שמזכיר יותר את שכנת ה' בין הכרובים ומאחורי פרוכת המסך. אמנם זוהי חריגה משמעותית מרוח הדברים שנאמרו במעמד הר סיני, אך מעניין לראות שרק בהמשך, במעמד הלוחות השניים, ה' מבהיר במפורש שגם דבר כזה אסור: אֱלֹהֵי מִסְכָּה לֹא תַעֲשֶׂה לָךְ (ל"ד, יז) (ראו [סרטון מאת הרב יעקב מדן והרב אמנון בזק](#)).

לאחר שנוצר העגל העם מתלהבים יתר על המידה מהייצוג הארצי וטועים לראות אותו כאלהים בעצמו: וַיֹּאמְרוּ אֵלֶּה אֱלֹהֵינוּ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֵעֵלֵנוּ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם (ל"ב, ד). בעקבות זאת, אהרן מנסה להפחית את הנזק על ידי בניית מזבח וקריאה בשם ה': וַיִּרְא אֱהֲרֹן וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ לְפָנָיו וַיִּקְרָא אֱהֲרֹן וַיֹּאמֶר חַג לַה' מִחֶר. כפי שראינו, הדרך המותאמת בשלב זה לעבוד את ה' כראוי היא על ידי מזבח וקריאה בשם ה', כך שאפשר שאהרן מנסה להטות אותם למקום נכון של עבודת ה' (ראו [פוסט מאת הרב אמנון בזק ופוסט מאת הרב ד"ר יואל בן-נון](#)).

אחר כל זה, בלא כוונה מסודרת לעשות זאת, יצא שהעם ואהרן יצרו מעין משכן מטעם עצמם. אמנם הוא לא נעשה על פי הפרטים המדויקים או בציווי ה', ולכן דרדר את העם לטעות ועבודה זרה, אבל הרעיון בעיקרו דומה מאוד - עגל מסכה שמחליף את הכרובים ומבנה המשכן, ולפניו מזבח לקרבנות. התהליך הזה, למרות החטא והעוון שליוו אותו, מהווה גם הוכחה לרצון של העם בקרבת אלהים ובנוכחות שלו בתוכם בארץ.

אחרי התגובה הראשונית למעשה העגל, ה' מבשר לעם דרך משה שהוא מתכנן לגנוז את הרעיון של המשכן מחשש שהם יושמדו בחטאיהם והוא חוזר לתוכנית המקורית בה ישלח רק מלאך ללוות אותם אל הארץ, בעוד הוא עצמו יישאר מרוחק: וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵּךְ עֲלֵה מִזֶּה אֲתָה וְהָעָם אֲשֶׁר הֵעֵלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלְיַעֲקֹב לֵאמֹר לְזָרְעֶךָ אֶתְנַנְנָהּ. וְשָׁלַחְתִּי לְפָנֶיךָ מִלֵּאךְ וְגִרְשָׁתִי אֶת הַכְּנַעֲנִי הָאֲמֹרִי וְהַחִתִּי וְהַפְּרִזִּי הַחִתִּי וְהַיְבוּסִי. אֶל אָרֶץ זָבַת חֵלֶב וְדָבָשׁ כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ כִּי עִם קִשָּׁה עָרְפָה אֲתָה פֶן אֶכְלֶךָ בַּדֶּרֶךְ (ל"ג, א-ג). זוהי הפעם הראשונה שהעם שומעים על עצם האפשרות שה' יעלה בקרבם, ובאותה הנשימה הם מבינים שהפסידו את ההזדמנות הזו. בדרך כלל להפסיד דבר שמעולם לא ידעת שיש לך צריך להיות קל ופשוט יותר. אבל תגובת העם משקפת את התקווה הגדולה שהייתה להם לקשר ייחודי וקרוב עם ה', והיא גם מביאה את ה' לבחון את ההחלטה שלו מחדש: וַיִּשְׁמַע הָעָם אֶת הַדְּבָר הַזֶּה וַיִּתְאַבְּלוּ וְלֹא שָׁתוּ אִישׁ עֵדִיו עֲלָיו. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם עִם קִשָּׁה עָרְפָה רָגַע אֲחָד אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ וְכִלְיִתְךָ וְעַתָּה הוֹרֵד עֲדִיךָ מֵעֲלֶיךָ וְאֲדַעֲהָ מִהָ אֶעֱשֶׂה לָךְ (ל"ג, ד-ה) (ראו [פוסט מאת הרב ד"ר יואל בן-נון](#)).

כך, בעקבות השיח האינטנסיבי של משה איתו, ה' מחליט מחדש לעלות עם העם אל הארץ: וַיֹּאמֶר אֲלֵיוּ אִם אֵין פְּנִיךָ הַלְכִים אֶל תַּעֲלֶנּוּ מִזֶּה. וּבַמָּה יוֹדַע אֲפֹא כִּי מִצְאָתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲנִי וְעַמְּךָ הֲלוֹא בְּלִבְתְּךָ עֲמָנוּ וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ מִכֹּל הָעָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה גַם אֶת הַדְּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵעֱשֶׂה כִּי מִצְאָתָה חֵן בְּעֵינַי וְאֲדַעֲךָ בְּשֵׁם (ל"ג, טו-יז).

המשכן כאידיאל או כתוצאה של חטא העגל?

בקרוב הוגי התורה ופרשניה, ישנה מחלוקת בקשר לסדר הכרונולוגי של הפרשיות. בעוד על פי פשט הכתוב נצטווה משה בהקמת המשכן עוד בטרם חטאו העם בעגל, רש"י מצטט מדרש שטוען כי הציווי על המשכן ניתן רק לאחר החטא:

רש"י שמות ל"א, יח

ויתן אל משה וגו' - אין מוקדם ומאוחר בתורה. מעשה העגל קודם לצווי מלאכת המשכן ימים רבים היה, שהרי בשבעה עשר בתמוז נשתברו הלוחות, וביום הכפורים נתרצה הקב"ה לישראל, ולמחרת התחילו בנדבת המשכן והוקם באחד בניסן.

שתי האפשרויות השונות למיקום ציווי המשכן, מסמלות שתי תפישות שונות לגבי עניינו של המשכן בכלל. הקריאה הפשוטה מראה כי הציווי על המשכן הוא המשך אידיאלי למעמד הר סיני, כדברי הרמב"ן:

רמב"ן שמות כ"ה, ב

כאשר דבר השם עם ישראל פנים בפנים עשרת הדברות, וצוה אותם על ידי משה קצת מצות... וישראל קבלו עליהם לעשות כל מה שיצום על ידו של משה... מעתה הנה הם לו לעם והוא להם לא-להים, כאשר התנה עמם מתחלה [בברית המילה ובברית בין הבתרים]... והנה הם קדושים, ראויים שיהיה בהם מקדש להשרות שכינתו ביניהם ולכן צוה תחלה על דבר המשכן שיהיה לו בית בתוכם מקודש לשמו, ושם ידבר עם משה ויצוה את בני ישראל... והנה, עקר החפץ במשכן הוא מקום מנוחת השכינה, שהוא הארון... וסוד המשכן הוא שיהיה הכבוד אשר שכן על הר סיני שוכן עליו בנסתר.

לעומת זאת, פרשנים רבים רצו ללמוד שכל רעיון עבודת המשכן והקרבתו בא רק בעקבות החטא. חטא העגל הראה שקשה יהיה לנתק את העם מההרגל והצורך בעבודת אלהים התלויה בחומר, ומשום כך מצווה ה' על יצירת המשכן החומרי ומאפשר לעם לעבוד אותו בדרכם (ראו גם [סרטון מאת הרב אסי בלנק](#)).

אברבנאל על ירמיהו ז', כב

האומנם כאשר עשו העגל וראה השם יתברך שרירות ליבם הרע... הוצרך להם לתקן להם צרי ורפואה למחלתם ורשעיהם. לכן באו מצוות הקורבנות.

על פי מה שראינו, ניתן לזהות את שני הכיוונים הללו בתוך ההתרחשויות. עוד לפני החטא היה קיים הרעיון של משכן ממשי לה' בתוך בני ישראל. לא רק כמקום עבודה, אלא כמקום שכינה ומימוש הקשר הקרוב והברית בין העם לאלהים. אמנם, העם עצמם לא ידעו על האפשרות הזו עד לאחר החטא. מהצד שלהם אכן ציווי המשכן הגיע רק לאחר שחטאו. לעובדה זו יש משמעות גדולה, שכן על פי הרעיון האידיאלי המשכן הוא יוזמה משותפת שמבוססת על רצון העם ונדבת לבו, יחד עם הסכמת ה' לשכון בתוכם על הארץ. בנוסף, לפני שניתן להקים משכן, העם נדרש להכיר בכך שלא ניתן לייצג את ה' דרך הפסל והחומר, היה עליהם להיות מסוגלים להכיר בגדולתו של ה' השוכן בשמיים, ורק מתוך כך לקבל גם את האפשרות של שכינה אלהית רוחנית בארץ.

מעשה העגל לימד את העם שני עניינים - מצד אחד, הקלות שבה טעו לחשוב שהעגל מייצג בשבילם את ה' בעצמו, בתור 'אלהי ישראל שהעלה אותם מארץ מצרים', משקפת את חוסר המוכנות הנפשית שלהם לנתק בין שכינת ה' בארץ לבין ההתייחסות אליו כמיוצג על ידי החומר. חטא העגל אכן מראה שהעם עדיין נוטה לחפש את הייצוג החומרי של אלהים כדי לעובדו. מצד שני, ההירתמות הנלהבת שלהם לתרום את זהבם לטובת עשיית העגל, מוכיחה ומלמדת שאכן ישנה יוזמה ורצון מצד העם להשכין את ה' בתוכם בארץ, והם מעוניינים במתנה המיוחדת הזו (ראו [פוסט מאת הרב איתמר אלדר](#), ופוסט מאת חנן פורת).

לכן הקמת המשכן שלאחר חטא העגל היא אמנם מקבלת גם תפקיד של 'בדיעבד' - לאפשר לעם לעבוד את ה' על ידי ייצוג חומרי מותאם, בשל הרגליהם הרעים, אבל בזכות תפילתו של משה, היא עדיין מממשת את האידיאל הרעיוני של שכינת ה' בתוך בני ישראל.

סיכום:

הזכות להקמת משכן ה' בתוך בני ישראל איננה בהכרח חלק מהתוכנית המקורית של הוצאת העם ממצרים. התוכנית שמתוארת במעמד הר סיני מציגה תמונה שונה, בה ה' מנהיג את העם על ידי שליחים בלבד; ובעקבות חטא העגל כמעט ונחרץ דינם של ישראל להישאר רק עם תוכנית זו. כאשר משה עולה אל ההר ה' מתאר בפניו את האפשרות שירד לשכון בתוך בני ישראל בתוך משכן המתוכנן בקפידה ובדיוק, ומתנה את זה בכך שהעם ירצו בכך וינדבו מליבם את כל הנדרש. חטא העגל, המתרחש במקביל לכך, מבטא מצד אחד את חולשתו של העם, ואת הנטייה שלהם לחפש אחר משהו מוחשי לעבוד אותו, אבל יחד עם זאת, הוא משקף את רצונם העז למצוא דרך להשכין את ה' בתוכם, אפילו בנתינת כל זהבם. בעקבות הבעת הרגשות הזו, בנוסף לתחנוניו של משה על העם, הם זוכים מחדש באפשרות לבנות את המשכן בתוכם כייצוג זמין וקרוב יותר של ה', וכביטוי לגודל הברית והקרבה בינו לבין ישראל.

להרחבה

[מאמר מאת הרב עזרא ביק: אני ולא מלאך](#)

[מאמרים מאת הרב ד"ר תמיר גרנות: ושכנתי בתוכם - חלק א' ו- חלק ב'](#)

[מאמרים מאת הרב יצחק לוי: משכן - לכתחילה או בדיעבד, המשכן כדרך חדשה של עבודת ה'](#)

[מאמר מאת הרב מנחם ליבטאג: המשכן מול חטא העגל](#)

[שיעור מאת הרב אמנון בזק: עניינו של חטא העגל](#)

[שיעור מאת הרב מנשה וינר: משכן - רק בעקבות חטא העגל!?](#)